

داعش و جهانی شدن

محمد رضا دهشیری^۱
شاهین جوزانی کهن^۲
شایان جوزانی کهن^۳

چکیده

داعش به عنوان مظهر تروریسم پسامدرن در عصر جهانی شدن از بدو پیدایش خود تلاش داشته تا از ابزارهای جهانی شدن نظیر فضای مجازی، به ویژه تارنمای خلافت بوک استفاده کند. این در حالی است که داعش به عنوان هویت مقاومت گرای غیراصیل و پیشامدرن از نظر فکری و عقیدتی خواستار تقابل با مدرنیته غربی و درصد تقابل فکری با شالوده های ایدئولوژیک جهانی شدن است ولی از نظر عملکردی از ابزارهای جهانی شدن به ویژه ابزارهای ارتباطی و فضای مجازی برای عضوگیری، شکل دهی به شبکه سلول های تروریستی و گسترش خود براساس فرایند جهانی سازی هراس بهره می گیرد. به عبارت دیگر، جهانی شدن برای داعش دارای طریقت و نه مطلوبیت است. داعش به وسیله طیفی از روش های تبلیغاتی پیچیده در بستر فضای مجازی برای جذب جوانان به این گروه تروریستی که خود را وفاداران به خلافت می نامند، منتشر می گردد. شبکه های اجتماعی اکنون به جزء جدایی ناپذیر از تلاش داعش برای پیشبرد اهداف نامشروع خود تبدیل شده است. در حال حاضر داعش با استفاده از رسانه های اجتماعی در حال گسترش جنگ به فراسوی مرزهای تحت کنترل خود است. داعش نه تنها به جذب نیرو اقدام می کند، بلکه به فرماندهی عملیات های تروریستی در کشورهای دیگر نیز از طریق فضای مجازی مبادرت می ورزد. این مقاله درصدد آن است که ضمن بررسی تقابل فکری و نظری داعش با پدیده جهانی شدن، چگونگی بهره گیری این گروه تروریستی را از ابزارهای ارتباطی این پدیده واکاوی نماید.

واژگان کلیدی: جهانی شدن، تروریسم پسامدرن، شبکه هواداران فرامرزی، داعش، خلافت بوک.

۱. دانشیار دانشکده روابط بین الملل وزارت امور خارجه. (نویسنده مسئول). Mohammadreza_dehshiri@yahoo.com

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد مطالعات منطقه ای دانشکده روابط بین الملل وزارت امور خارجه.

۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد مطالعات منطقه ای دانشکده روابط بین الملل وزارت امور خارجه.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۰۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۸/۲۶

ISIS and Globalization

Mohammad Reza Dehshiri¹

Associate Professor, School of International Relations,
Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran,
Tehran, Iran

Shahin Jozani Kohan

M. A. of Regional Studies, School of International Relations,
Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran.

Shayan Jozani Kohan

M. A. of Regional Studies, School of International Relations,
Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran,
Tehran, Iran.

Abstract

Since its very beginning, as the symbol of postmodern terrorism in globalization era, Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL) attempted to use globalization tools such as cyberspace including the Khalifa book (Caliphate book) website for recruiting, establishing terrorist cells network and expanding itself by globalizing terror. Meanwhile, ISIL defies western modernity and intends to undermine the basis of globalization. In this regard, ISIL use social media and complex propaganda system to attract people around the word. This paper aims to elaborate how ISIL can confront the theoretical foundations of globalization while using communicational tools of this emerging phenomenon.

Keywords: Globalization, Postmodern terrorism, transnational advocacy network, ISIL, Khalifa book.

مقدمه

جهانی‌شدن^۲ یکی از مسائل مهمی است که در چند دهه اخیر و به‌ویژه پس از پایان جنگ سرد بسیاری از جنبه‌های زندگی انسانی را تغییر داده است. این پدیده که با انقلاب فناوری و ارتباطات در دهه ۱۹۸۰ اوج گرفت ابتدا حوزه اقتصاد جهانی و سپس دیگر عرصه‌های جهانی نظیر دانش، فرهنگ، جامعه و سیاست را تحت تأثیر قرار داد. جهانی‌شدن موجب شده است تا زمان و مکان دچار فشردگی شوند و ابزار اصلی این

¹.Corresponding Author: Mohammadreza_dehshiri@yahoo.com

2. Globalization

پدیده فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی هست (Shafiei & Mehrvar, 2012, p.144). به عبارت دیگر ابزارهای جهانی شدن نظیر فضای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی آن از طریق کوچک‌سازی و دیجیتالی‌سازی^۱ به تقویت ابعاد جهانی شدن کمک می‌کند و به دلیل این مهم تروریسم نیز به لحاظ ماهیت در حال تغییر است (Stibili, 2010, p.1). و در این راستا از نظریه مانوئل کاستلز برای تبیین موضوع استفاده گردیده است.

درهم‌تنیدگی تروریسم و جهانی شدن و به عبارت دقیق‌تر پیوند خوردن تروریسم و فضای مجازی^۲ و بهره‌گیری همه‌جانبه تروریسم از این فضای سیال و فناوری‌های نوین ارتباطی آن، تروریسم را از بستر سنتی خود جدا کرده و موجب تحول و بدل نمودن آن به تروریسم پسامدرن^۳ شده است، چراکه بهره‌گیری از رسانه‌های مکتوب و دیداری و شنیداری مصداق تروریسم مدرن و بهره‌گیری از فضای سایبر و مولتی‌مدیای مظهر تروریسم پسامدرن است.

برخلاف القاعده که خود را یک گروه پیشتاز در جهت گسترش افکار سلفی می‌دید و تلاش‌های تبلیغاتی خود را بر شبه‌نظامیان همفکر خود متمرکز کرده بود، داعش جنبش گسترده‌ای را به وسیله نسل جدید سلفی‌ها ایجاد نموده که تلاش‌های رسانه‌ای وسیع‌تری را در جهت پیشبرد اهداف نامشروع خود ترتیب داده است. بستر چندرسانه‌ای فضای مجازی داعش را قادر می‌سازد تا اثرگذاری خود را برای جذب مخاطب خود در بین گروه‌های تروریستی مشابه بالاتر ببرد و بر رقبای قدیمی‌تر خود نظیر القاعده چیره شود. یکی از کارویژه‌های این رسانه‌ها همانا کمک به هماهنگی نیروهای نظامی در نبرد است به گونه‌ای که به آنها اجازه می‌دهد تا قلمرو تحت کنترل خود را مدیریت کنند (Dehshiri, Jozani kohan & Jozani kohan, 2018, p. 142).

گروه تروریستی داعش (در فضای مجازی) مصداق بارز تروریسم پسامدرن است. جذب داعش به فناوری‌های نوین و ترکیب یافتن این علاقه با مجموعه خوانش‌های سلیقه‌ای از عقاید دینی و به دور از تأملات عقلی، زمینه‌ساز استفاده جنون‌آمیز این گروه تروریستی از فضای مجازی و ابزارهای نوین و جذاب آن به ویژه شبکه‌های اجتماعی علیه جهان اسلام به خصوص تشیع و حتی اهل سنت و بلکه کل جامعه بشری گردیده است (Shafiei, 2015, p.469).

بر این اساس سؤال مقاله حاضر آن است که رویکرد داعش در قبال جهانی شدن چیست؟ پاسخ این پرسش

1. Digitalization
2. Cyberspace
3. Postmodern Terrorism

را می‌توان این‌گونه مطرح نمود که داعش در عرصه نظری و اعتقادی به‌عنوان هویت مقاومت‌گرای^۱ غیراصیل با توجه به مقابله با مدرنیته غربی درصدد تقابل فکری با جهانی شدن است، ولی از نظر عملکردی از ابزارهای جهانی شدن به‌ویژه ابزارهای ارتباطی و فضای مجازی برای شکل‌دهی به شبکه سلول‌های تروریستی^۲ و گسترش خود بهره می‌گیرد. به‌عبارت‌دیگر، جهانی شدن برای داعش دارای طریقت و نه مطلوبیت است.

در این مقاله پس از بیان چارچوب نظری به نحوه شکل‌گیری داعش پرداخته خواهد شد. در ادامه ابزارهای نوین ارتباطی داعش در بستر فضای مجازی بررسی می‌شود و در نهایت اهداف و مقاصد داعش در استفاده از فضای مجازی و راهبردهای مقابله با داعش در این فضای سیال بیان خواهد شد.

پیشینه پژوهش

اگرچه کتاب، مقاله و رساله‌های متعدد و گوناگونی سعی در تبیین و تحلیل پدیده تروریسم در خاورمیانه داشته‌اند؛ اما با توجه به شکل‌گیری گروه‌های تروریستی آشوب‌ساز و خشن جدید نظیر داعش در این منطقه، منابع علمی موجود از یک چهارچوب تحلیلی و نظریه‌پردازی شده برای قراردادن مبحث داعش و جهانی شدن در نظامی منسجم و مشخص و ساختارمند برخوردار نیستند. با این حال آثاری با دیدگاه نظری نیز در ادبیات موضوع وجود دارد اما به گونه‌ای عینی و ساختارمند به بحث و بررسی داعش و جهانی شدن نمی‌پردازند و تنها به تحلیل نظری با اتکا بر جنبه‌های فنی ابزارهای ارتباطی جدید برای این مفهوم نوین اکتفا نموده‌اند.

از جمله این آثار می‌توان موارد ذیل را برشمرد:

کتاب «تروریسم و فضای مجازی در خاورمیانه (بررسی موردی داعش)» توسط سید عباس عراقچی دانشیار دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، معاون حقوقی و بین‌الملل سابق وزیر امور خارجه، مذاکره‌کننده ارشد هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران با کشورهای پنج (ایالات متحده آمریکا، جمهوری فدراسیون روسیه، جمهوری خلق چین، بریتانیا، انگلستان، اسکاتلند و ولز و ایرلند شمالی) و جمهوری فرانسه (به‌علاوه یک (جمهوری فدرال آلمان)، رئیس ستاد برجام وزارت امور خارجه و معاون سیاسی وزیر امور خارجه، محمدرضا دهشیری دانشیار و معاون آموزشی دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه و شاهین جوزانی کهن دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای گرایش خاورمیانه (غرب

1. Resistance. based Identity
2. Terrorist Cells

آسیا) و شمال آفریقا دانشکده روابط بین الملل وزارت امور خارجه و پژوهشگر مهمان پژوهشکده مطالعات استراتژیک خاورمیانه مرکز پژوهش های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه وزارت امور خارجه نگاشته شده است. شناخت پدیده تروریسم، پیوند خوردگی تروریسم با فضای مجازی، چگونگی شکل گیری تروریسم پسامدرن، شکل گیری گروه تروریستی داعش و ساختار آن، راهبردهای نظامی داعش در حوزه نظامی و سیاسی، چگونگی بهره برداری داعش از فضای مجازی و اهداف و مقاصد این گروه تروریستی در استفاده از این فضای سیال، مؤسسات رسانه ای داعش و استفاده داعش از ابزارهای نوین ارتباطی، نظیر تالارهای گفت و گو، انتشار متون نوشتاری، دیداری و صوتی الکترونیکی و شبکه های اجتماعی در راستای ارتباطات فردی، تبلیغات، جذب و آموزش نیرو، جمع آوری اطلاعات و برنامه ریزی، تأمین مالی، شبکه سازی و تلاش برای تفرقه افکنی و غیریت سازی میان شیعه و سنی و راهکارهای مقابله با این گروه تروریستی از جمله موضوعاتی است که در این کتاب ارزشمند به آن پرداخته شده است (Araghchi, Dehshiri & Jozani kohan, 2016).

کتاب «واقعی و مجازی: موضوعات اساسی در فرهنگ های سایبری»^۱ که توسط دانیل ریحا^۲ و آنا ماج^۳ تنظیم شده حاوی مقالات متعددی است که تلاش می نماید ضمن ارائه تعاریفی از فضای سایبر و فرهنگ سایبری به پرسش هایی درباره ارتباط میان جنسیت و تمایل به استفاده از فضای مجازی و نقش فضای سایبر در ظهور جوامع آنلاین (برخط)^۴ با ایجاد و گسترش شبکه های اجتماعی پاسخ گوید. تأکید نویسندگان بر فهم عمیق و شناخت درست از قابلیت ها و ظرفیت های فضای مجازی و چگونگی استفاده تروریست ها از فضای مجازی به منظور اثرگذاری بر مخاطب با بررسی استراتژی های رسانه ای^۵ سازمان تروریستی القاعده است (Riha&Maj, 2009).

دیوید بل^۶ در کتابی تحت عنوان «نظریه پردازان فرهنگ سایبر (مانوئل کاستلز و دانا هاراوی)»^۷ کوشیده است به ارزیابی فرهنگ های فضای سایبر و جامعه اطلاعاتی^۸ بپردازد. وی در این کتاب به بررسی آراء و

1. The Real and Virtual: Critical Issues in Cybercultures.

2. Daniel Riha

3. Anne Maj

4. Online Communities

5. Media Strategy

6. David Bell

7. Cybercultures Theorists (Manuel Castells and Donna Haraway)

8. Information Society

نظریات دو تن از اندیشمندان این حوزه یعنی مانوئل کاستلز و دانا هاراوی پرداخته است و گسترش مطالعات فرهنگ سایبر و ارتباط و درهم تنیدگی میان فضای سایبر و فرهنگ سایبر را مورد مذاقه و توجه قرار داده است که از نظر ارتباط با این پژوهش حائز اهمیت می‌باشد (Bell, 2007).

ریچارد برت و همکارانش^۱ در کتابی تحت‌عنوان «استفاده از اینترنت برای اهداف تروریستی»^۲ که با پشتیبانی واحد ویژه مقابله با تروریسم سازمان ملل متحد^۳ و به سفارش دفتر سازمان ملل در امور جرم و مواد مخدر^۴ به رشته تحریر درآورده‌اند، به بررسی چگونگی استفاده تروریست‌ها از فضای مجازی و ابزارها و امکانات این بستر در راستای اهداف خود می‌پردازند و به بررسی روش‌های تبلیغات^۵ و جذب افراد^۶ در فضای مجازی توسط سازمان‌های تروریستی (که از نظر ارتباط با این پژوهش حائز اهمیت می‌باشد) پرداخته و تلاش نموده‌اند تا ضمن اشاره به قطعنامه‌های سازمان ملل^۷ در زمینه مقابله با تروریسم به اتخاذ راهکارهایی برای مقابله با فعالیت تروریست‌ها در فضای مجازی بپردازند (Barrett et al., 2012).

هیتز ماری ویتال^۸ و جیمز کیگل^۹ در مقاله‌ای تحت‌عنوان «زمانی برای فرستادن پیام متنی در توئیتر (توئیٹ کردن)، درعین حال زمانی برای کشتن: پیش‌بینی قدرت داعش در عراق و سوریه»^{۱۰} ضمن بررسی سیر تاریخی و نحوه شکل‌گیری داعش به مباحث مربوط به قومیت‌ها در عراق پرداخته و تفرقه فرقه‌ای را زمینه‌ساز به وجود آمدن داعش قلمداد نموده‌اند و به بررسی جایگاه شبکه‌های اجتماعی به‌ویژه توئیتر در زمینه تبلیغات، ارسال پیام، آموزش افراد و درنهایت جذب نیرو توسط گروه تروریستی داعش می‌پردازند و درنهایت راهکارهایی را برای استفاده در شبکه‌های اجتماعی به‌ویژه توئیتر برای مقابله با فعالیت‌های داعش بیان می‌نمایند (Vitale & Keagle, 2014).

مقاله «بهره‌برداری داعش از فضای مجازی» توسط سید عباس عراقچی دانشیار دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، معاون حقوقی و بین‌الملل سابق وزیر امور خارجه، مذاکره‌کننده ارشد هسته‌ای

1. Richard Barrett. et al
2. United Nations Counter. Terrorism Implementation Task Force
3. United Nations Counter. Terrorism Implementation Task Force
4. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)
5. Propaganda [تبلیغات اغواکننده]
6. Recruitment
7. United Nations Resolution
12. Heather Marie Vitale
13. James M. Keagle
14. A Time To Tweet, as Well as a Time to Kill: ISIS's Projection of Power in Iraq and Syria

جمهوری اسلامی ایران با کشورهای پنج (ایالات متحده آمریکا، جمهوری فدراسیون روسیه، جمهوری خلق چین، بریتانیا (انگلستان، اسکاتلند و ولز و ایرلند شمالی) و جمهوری فرانسه) به علاوه یک (جمهوری فدرال آلمان)، رئیس ستاد برجام وزارت امور خارجه و معاون سیاسی وزیر امور خارجه و شاهین جوزانی کهن دانش آموخته کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای گرایش خاورمیانه (غرب آسیا) و شمال آفریقا دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه و پژوهشگر مهمان پژوهشکده مطالعات استراتژیک خاورمیانه مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه وزارت امور خارجه نگاشته شده است. نگارندگان در این مقاله کوشیده‌اند ضمن بررسی چگونگی شکل‌گیری تروریسم پسامدرن و مصداق بارز آن یعنی داعش در فضای مجازی، چگونگی بهره‌برداری و اهداف و مقاصد این گروه تروریستی در استفاده از این فضای سیال، مؤسسات رسانه‌ای داعش و ابزارهای نوین مورد استفاده داعش را بررسی نموده و عملکرد داعش در ایجاد شبکه‌های تروریستی را بر مبنای نظریه ماریچ خوشونت تبیین نمایند و راهکارهای مقابله با این گروه تروریستی را بیان نمایند (Araghchi & Jozani kohan, 2017).

آدام هافمن^۱ و یورام شویتزر^۲ در مقاله‌ای تحت عنوان «جهاد سایبری در خدمت دولت اسلامی (داعش)»^۳ کوشیده‌اند که فرایند عضوگیری و آموزش اعضا توسط داعش از طریق شبکه‌های اجتماعی را بررسی نمایند و بیان می‌کنند که جهاد سایبری در واقع فرایندی است که داعش از طریق فضای مجازی به انجام اقدامات تروریستی علیه مخالفان خود مبادرت می‌ورزد و اظهار می‌دارند که داعش از طریق شبکه‌های اجتماعی نظیر فیس‌بوک^۴ توئیتر و تامبلر^۵ به انجام تبلیغات برای اثرگذاری بر مخاطب می‌پردازد و از این طریق به جذب افراد به‌خصوص از کشورهای غربی مبادرت می‌ورزد (Hoffman & Schweitzer, 2015). نوآوری پژوهش حاضر را می‌توان در تطبیق کاربردی جهانی شدن توسط تروریسم بر مطالعه موردی داعش دانست. داعش علی‌رغم مخالفت ذاتی با جهانی شدن از ابزارهای آن به‌طور گسترده در راستای دستیابی به اهداف تروریستی خود استفاده می‌کند.

1. Adam Hoffman
2. Yoram Schweitzer
3. Cyber Jihad in the Service of the Islamic State (ISIS)
4. Facebook
5. Tumblr

مبحث نخست: چارچوب نظری و مفهومی

چارچوب نظری مقاله حاضر بر مبنای نظریه شبکه‌ای قدرت است. این نظریه که از سوی مانوئل کاستلز ارائه شده است بیان می‌دارد که قدرت در بستر شبکه‌ای از طریق تارهای ناپیدای شبکه اعمال می‌شود و چهار شکل متفاوت از قدرت تحت این شرایط در بستر نرم ایجاد می‌گردد:

۱. قدرت ایجادکننده شبکه: این قدرت از بازیگران و سازمان‌ها ایجاد می‌گردد که شامل شبکه‌هایی هستند که از هسته جامعه شبکه جهانی بالغ بر اجتماعات بشری و اشخاصی تشکیل می‌گردد که می‌توانند شامل این شبکه‌های جهانی ارتباطی باشند یا نباشند.

۲. قدرت شبکه: قدرتی که از معیارهای موردنیاز برای هماهنگ کردن تعاملات اجتماعی در شبکه‌ها شکل می‌گیرد. در این مورد، قدرت به وسیله حذف از شبکه اعمال نمی‌گردد اما به وسیله ایجاد هنجارهای خاص در چارچوب شبکه اعمال می‌گردد.

۳. قدرت شبکه‌ای شده: اعمال قدرت بازیگران اجتماعی بر روی بازیگران اجتماعی حاصل عملکرد و تعاملات آنان در شبکه است. قالب‌ها و فرایندهای قدرت در هر شبکه مختص به آن شبکه هست.

۴. قدرت ایجادکننده شبکه: قدرتی که به برنامه‌های شبکه‌های خاص بر طبق ارزش‌ها و منافع برنامه افراد کنترل کننده آن شبکه جهت می‌دهد. بنابراین، تغییر وضعیت ساختار یک شبکه و تبدیل آن به شبکه‌ای متفاوت مستلزم اتحاد راهبردی بین بازیگران مسلط شبکه‌های متنوع است.

روابط قدرت اساس و پایه جامعه به شمار می‌رود. با وجود این، هر جا که قدرت وجود دارد، ضد قدرت نیز وجود دارد. شکل مؤسسات و سازمان‌هایی که اقدام انسان را می‌سازند وابسته به تعامل بین قدرت و ضد قدرت است. قدرت چندبعدی است، و در پیرامون شبکه چندبعدی برنامه‌ریزی شده، دامنه فعالیت‌های انسانی با توجه به منافع و ارزش‌هایی از بازیگران توانمند ساخته شده است (Castells, 2011, p.1).

الف) جهانی شدن

این کلمه در لغت‌نامه از اواسط دهه ۱۹۴۰ ظهور کرد، هر چند که برخی اعتقاد دارند که شروع استعمال آن به سال‌های بعد از ۱۹۸۹ و پایان جنگ سرد و گسترش سرمایه‌داری فراصنعتی^۱ بازمی‌گردد (Bloom, 2002, p.21). این پدیده که با انقلاب فناوری‌های ارتباطی در دهه ۱۹۸۰ اوج گرفت، ابتدا حوزه اقتصاد جهانی و سپس دیگر عرصه‌های جهانی نظیر دانش، فرهنگ، جامعه و سیاست را تحت تأثیر قرار داد

(Shafiei & Mehrvar, 2012, p.144). جهانی شدن در واقع در تلاش هست که سیستمی واحد از ارتباطات^۱ را به ویژه از طریق بازار کالا و سرمایه،^۲ جریان اطلاعات^۳ و چشم انداز جامعه مدنی^۴ به وجود آورد (Cocker, 2002, p.2). بر مبنای رویکرد تحول گرایانه که معتقد است جهانی شدن پروسه‌ای است که می تواند به عنوان پروژه مورد بهره‌برداری قرار گیرد، بنابراین جهانی شدن را می توان پدیده‌ای دانست که باعث می گردد وقایع و تحول یک گوشه از جهان به طور فزاینده‌ای بر مردم و جوامع دیگر سوی جهان تأثیر گذارد.

برخی از محققان معتقدند جهانی شدن وارد موج سوم خود شده است که رویکرد تحول گرا یا پس‌انتقادی نامیده می شود. در این رویکرد تحولات جهانی شدن با رویکردی متمایز و جامع‌الاطراف بررسی می گردد و به لحاظ روش شناختی دارای اهمیت به رویکرد کیفی به جای رویکرد کمی است. این مهم از آن روست که تغییرات تکنولوژیکی و سیاسی به رشد بی سابقه‌ای در سرعت، حجم و اندازه ارتباطات جهانی رسانه‌ها، وابستگی متقابل اقتصادی بین کشورها، و نقش آفرینی سازمان‌های سیاسی بین‌المللی منجر گردیده است. جهانی شدن شامل تغییر تحول گرایانه و نیروی محرکه اصلی در پس تحولات برآمده از تغییر شکل جهان است. در این شکل تمایز زیادی میان فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی داخلی و بین‌المللی وجود ندارد. به عنوان مثال، جنبه‌های فرهنگ ملی از جمله رسانه‌ها متأثر از منابع بین‌المللی است که به فرهنگ ملی تزریق شده است. این یک نیروی محرکه تحول گراست، چراکه جهانی شدن بر تغییر تجارب زندگی مردم اثر گذاشته است. رویکرد تحول گرا بر این باور است که نباید به تحولات جهان در حد یک معیار ثابت و ایدئال نگریست بلکه با دیدگاه انتقادی و نسبی گرایانه به آن می‌نگرد و از غایت‌شناسی مقولات خودداری می‌ورزد. چنین رویکردی از نگاه پروژه‌ای و بدبینانه شک گرایان به جهانی شدن اجتناب می‌ورزد، کماینکه از رویکرد خوش بینانه جهان شمول گرایان و جهان گرایان پرهیز دارد، بلکه به رویکردی میانه این دو دیدگاه موسوم به پسا شک گرایایی اعتقاد دارد (Martell, 2007, pp.175-177). این تحول به منزله معنایی جدید برای مفاهیم زمان و مکان است که با معنای سنتی آنها در جوامع ماقبل مدرن و حتی صنعتی تفاوت بسیار دارد. انتقال آنی اطلاعات، داده‌ها و سرمایه‌ها و امکان ارتباط هم‌زمان در نقاط مختلف، عملاً فواصل

1. Connections
2. Capital and Commodity Market
3. Information Flow
4. Civil Society

زمانی را از میان برداشته است و مکان نیز با مفهوم دسترسی یا عدم دسترسی به اطلاعات و ابزار انتقال و پردازش آن ارتباط پیدا کرده و انقلاب اطلاعات^۱ از مفهوم مکان نیز قلمروزدایی کرده است. به این اعتبار «حضور در مکان معنای تازه‌ای یافته که می‌تواند تعیین‌کننده ارتباط و انتقال شخص به جامعه اطلاعاتی و یا طرد و حذف او از این مکان فراگیر باشد (Pour Saied, 2009, p.11).

درواقع انقلاب اطلاعات و ارتباطات^۲ و نتایج آن موجب کم‌شدن فاصله‌های ارتباطی گردیده است. این همان رخدادی است که هاروی^۳ از آن به‌عنوان فشردگی زمان و مکان،^۴ هانتینگتن^۵ موج سوم دموکراسی،^۶ مک لوهان،^۷ دهکده جهانی،^۸ آلوین تافلر^۹ موج سوم ارتباطات و اطلاعات،^{۱۰} جاستین روزنبرگ^{۱۱} امپراتوری جامعه مدنی^{۱۲} و مانوئل کاستلز^{۱۳} جامعه شبکه‌ای یاد می‌کند.

باید دانست که عرصه جامعه شبکه‌ای متشکل از شبکه‌های فرامرزی است (Pour Saied, 2009, p.12). تروریسم در این بستر رفتاری دوگانه از خود بروز می‌دهد. از این منظر به‌منزله واکنشی در برابر گرایش مسلط روند جهانی شدن عمل می‌کند و در زمره هویتی است که خود را مورد محاصره، تهاجم یا تحقیر می‌یابد و از سوی دیگر راه‌های مقابله با این حملات را محدود یا مسدود می‌انگارد (Gohari Moghaddam, 2012a, p.94)؛ و به دلیل احساس بی‌عدالتی یا تحقیر تاریخی نوعی واکنش مبتنی بر افراطی‌گری^{۱۰} از خود بروز می‌دهد (Dehshiri, 2012, p.33) که در قالب برداشت‌های منحرفانه از اندیشه‌ها و باورهای اصیل دینی است و اینجاست که هویت مقاومت‌گرای غیراصیل متولد می‌شود.

1. Information Revolution
2. The Information and Communication Revolution
3. Harvey
4. Time. space Compression
5. Huntington
6. Third Wave Democracy
7. McLuhan
8. Global Village
9. Alvin Toffler
10. Third Wave Communications and Information
11. Jastin Rosenberg
12. The Empire of Civil Society
13. Manuel Castells
14. Network Society
15. Extremism
16. Transnational Advocacy Networks

هویت مقاومت گرای غیراصیل با بهره‌گیری از ابزارهای نوین جهانی شده فضای مجازی و تشکیل شبکه‌های هواداران فرامرزی ۱۱ به رشد خود برای مقابله با فرایندهای مسلط جهانی شدن می‌پردازد و اینجاست که تروریسم از بستر سنتی خود جدا گشته و به تروریسم پسامدرن بدل می‌گردد.

ب) هویت مقاومت گرای غیراصیل

مانوئل کاستلز، هویت را به سه نوع عمده تقسیم می‌کند که عبارت‌اند از: هویت مشروعیت‌بخش که توسط نهادهای اثرگذار اجتماعی برای مدیریت کنشگران اجتماعی استفاده می‌شود. هویت برنامه‌دار که توسط کنشگران اجتماعی با استفاده از مواد و مصالح فرهنگی به منظور بازتعریف موقعیت این کنشگران استفاده می‌گردد و هویت مقاومت گرا به دست کنش‌گرانی ایجاد می‌شود که در اوضاع و احوال و شرایطی قرار دارند که از طرف منطق سلطه مورد ظلم و ستم قرار گرفته و از سوی آنان تلاش می‌شود که به حاشیه رانده شوند. به نظر کاستلز این نوع هویت‌سازی منجر به ایجاد جماعت‌ها و اجتماعات می‌شود و شکل‌هایی از مقاومت در برابر ظلم و ستم ایجاد می‌کند (Sabouri Khosro Shahi, and Azar Goun, 2013, pp.10-9).

کاستلز معتقد است «هرجا که سلطه هست مقاومت در برابر سلطه هم هست. هرجا با تحمیل معنا روبه‌رو هستیم، پروژه‌هایی از معنای بدیل هم داریم و قلمروی این مقاومت و این معنای خودسالاری همه‌جا را در برمی‌گیرد (Akbari, 2012, p.270). هویت مقاومت گرا قصد دارد از طریق منابع اولیه معنا (ویژگی‌های مشترک)، یگانگی فرهنگی، نمادهای خاص (Valtanen, 2007) اقدام به ساخت هویت دفاعی در قالب ایدئولوژی‌ها^۱ و نهادهای مسلط خود از طریق واژگون ساختن قضاوت‌های ارزشی منطق سلطه و در عین حال تقویت حدود مرزها و خطوط تمایز خود بنماید (Castells, 2001, p.26).

از این رو کالهن ۲ سنگرهایی برای مقاومت و بقا بر مبنای اصول متفاوت یا متضاد با منطق مسلط برای این هویت قائل است (Castells, 2001, p.24). اما خود این هویت مقاومت گرا به دو دسته هویت مقاومت گرای اصیل و غیراصیل تقسیم می‌گردد. هویت مقاومت گرای اصیل دارای افق معنایی مشترکی است که راهنما، معنابخش و امکان‌پذیرکننده تمامی کنش‌های اجتماعی افراد متعلق به آن هویت است و هیچ کنشی خارج از این افق معنایی مشترک مبنای عمل قرار نمی‌گیرد. این افق معنایی نه از زندگی محسوس بیرونی، بلکه از جهان ارزش‌های ذهنی بیرونی، اما غیر محسوس به دست می‌آید که این جهان ارزش غیر محسوس از تعالیم دینی و نیز معارف عقلایی به دست آمده است. به‌طور کلی هر یک از آموزه‌های تجربی، عقلی و

1. Ideologies
2. Calhoun

دینی طی فرایندی، جنبه هنجاری پیدا می‌کنند و در نهایت به افق معنایی مشترک تبدیل می‌شوند (Shafiei, 2015, pp. 491-489). به تناسب شرایط زمان این نوع هویت ممکن است به صورت پنهانی وارد عمل شده و یا به انقلاب مردمی تبدیل شود (Akbari, 2012, p.266). و منطق سلطه را براندازد و گفتمانی جدید حاکم نماید. نمونه بارز هویت مقاومت گرای اصیل که برخاسته از اندیشه‌های ناب دینی می‌باشد را می‌توان انقلاب اسلامی ایران به رهبری مرجع عالی‌قدر تقلید حضرت امام خمینی^(ره) دانست که با ایجاد حکومت جمهوری اسلامی الگویی جدیدی را برای ایستادگی در برابر نظام سلطه (آمریکا و رژیم صهیونیستی) ایجاد نمود (Akbari, 2012, pp.269-268) اما دسته دوم که مورد بحث این مقاله می‌باشد هویت مقاومت گرای غیراصیل است. نقطه آغازین شکل‌گیری هویت مقاومت گرای غیراصیل زمانی است که این هویت خود را مورد محاصره، تهاجم یا تحقیر می‌یابد و از سوی دیگر راه‌های مقابله با این حملات را محدود یا مسدود می‌انگارد (Gohari Moghaddam, 2012a, p.94) و به دلیل احساس بی‌عدالتی یا تحقیر تاریخی و یا محرومیت و سرخوردگی نوعی واکنش مبتنی بر افراطی‌گری از خود بروز می‌دهد (Dehshiri, 2012, p.33). عملکرد این هویت به صورت واکنشی و با رجوع به گذشته صورت می‌پذیرد. هویت مقاومت گرای غیراصیل دست به گزینش می‌زند و انرژی خود را معروف به کار بستن جنبه‌ها و ویژگی‌های برگزیده‌ای از گذشته می‌کند که وحدت هویتی را در آنها ایجاد نماید و این هویت بتواند گرداگرد آنها سنگر دفاعی ایجاد نماید (Castells, 2001, pp.30-29). در واقع این هویت براساس تصوراتی که از تاریخ دارند، بر ساخته می‌شوند (Sabouri Khosro Shahi & Azar Goun, 2013, p.18). این هویت با شیفتگی نسبت به دوران طلایی در گذشته و با نوید یک آرمان‌شهر^۱ در آینده عمل می‌کند و به عبارت دیگر ادعا دارد که می‌تواند نظم موجود را با خشونت براندازد (Esmaili, 2012, p.38) و از خوانش‌های سلیقه‌ای دین برای تشریح و توجیه کنش‌های خشونت‌آمیز خود بهره می‌گیرد و برای توجیه عمل خود اظهار می‌دارد که برای خشودگی قدرت برتر (خداوند) این کار را می‌کنند (Ebrahimi, 2013, pp.124-125) و با سوءاستفاده از مبانی ادیان (الهی) خود را فرستاده‌ای از خدا معرفی کرده و برداشتی سوء از ملاحظات اخلاقی و دینی ارائه می‌دهند و به نوعی این عمل را با بهره‌برداری از نوع خاصی از قرائت دینی انجام می‌دهند (Ocko, 2012, p.118). نمونه این هویت را می‌توان جنبش صهیونیستی (با سوءاستفاده و برداشت انحرافی از مبانی دین یهود)، گروه تروریستی القاعده و داعش (با قرائت نادرست و غلط از اسلام بر مبنای مذهب سلفی

«وهابیت» دانست. در واقع این هویت از طریق بازشناسی مرز میان خودی و بیگانه بر مبنای برداشت‌های انحرافی از دین تلاش دارد تا به اهداف خود دست یابد (Ebrahimi, 2013, p.128). هویت مقاومت‌گرای غیراصیل در راستای حفظ و بقای خود به شکلی گسترده از فضای مجازی و امکانات بهره گرفته و با ایجاد شبکه گسترده هواداری تلاش می‌نماید تا به اهداف خود که همانا مقابله با روند مسلط جهانی شده است دست یابد.

ج) شبکه هواداری فرامرزی و تروریسم پسامدرن

مارگارت کِک^۱ و کاترین سیکینک^۲ بر اساس اندیشه اخلاقی و ارزش‌های اصولی، شبکه‌های هواداران فرامرزی را به‌عنوان ویژگی کلیدی جهانی مشخص می‌سازند که در آن مناسبات فرامرزی روبه‌رشد است. شبکه‌ها نوعی از سازمان هستند که وجه مشخصه‌شان الگوهای داوطلبانه، متقابل و افق ارتباط و مبادله است. شبکه‌های چابک‌تر از سلسله‌مراتب هستند (Keck & Sikkink, 2012). شبکه‌های هواداری فرامرزی از طریق ساختن اتصالات و ارتباطات میان کنش‌گران و فرایند کم‌رنگ شدن مرزهای میان دولت‌ها کانال‌های^۳ ارتباطی میان افراد حول یک موضوع خاص را به وجود می‌آورند (Keck & Sikkink, 1998, p.1).

درواقع از ویژگی‌های منحصر به فرد شبکه‌های هواداری فرامرزی می‌توان به (۱) مرکزیت ارزش‌ها و یا ایده‌های اصولی؛ (۲) باور به تشابه در عین تفاوت؛ (۳) استفاده خلاقانه از اطلاعات؛ (۴) جذب و به‌کارگیری افراد در راستای شبکه‌سازی نام برد. این شبکه‌ها حول یک موضوع و یا ارزش پذیرفته شده و گفتمان عمومی سازمان می‌یابند که شبکه را با مبادلات متراکم اطلاعات تغذیه می‌کند. توانایی بسیج اطلاعات و ایجاد فشار و نفوذ در مناطق مورد هدف در راستای تغییرات دلخواه از اهداف این شبکه‌هاست. (Keck & Sikkink, 1998, p.2) این شبکه‌ها را شبکه‌های هواداری می‌نامند؛ چراکه هواداران از آرمان‌های یکدیگر حمایت و یا از آرمان یا طرح پیشنهادی شبکه دفاع می‌کنند.

این شبکه‌ها برای پیشبرد آرمان‌ها و هنجارهای مورد پذیرش خود سازمان می‌یابند و اغلب دربرگیرنده افرادی هستند که در جهت اهداف شبکه فعالیت می‌کنند و دارای برداشتی فردباورانه از منافع خود نیستند. و این امر موجب بازتولید برخی زمینه‌های موضوعی از روابط فردی در آن سوی مرزهایی می‌شود که در

1. Margaret E. Keck
2. Kathryn Sikkink
3. Channels

شکل‌گیری شبکه اهمیت بسزایی دارد (Keck & Sikkink, 2012). دیوید اسنو و همکارانش^۱ از این مفهوم به معنای تلاش استراتژیک آگاهانه از سوی گروهی از افراد به منظور گسترش و اشتراک ادراک از جهان موردنظر خود و ایجاد انگیزه در عمل جمعی یاد می‌کنند (Keck & Sikkink, 1998, p.3) و این همان امر است که شبکه هواداری فرامرزی از طریق ایجاد قالب مشترک معنا تشابه در عمل را در عین تفاوت‌های اعضا مورد استفاده قرار می‌دهد (Keck & Sikkink, 1998, p.7). افراد موجود در یک شبکه ارزش‌های مشترکی دارند و با هم به تبادل اطلاعات می‌پردازند و این جریان اطلاعات میان بازیگران موجود، رشته‌های مترکم و درهم تنیده‌ای از پیوندهای رسمی و غیررسمی را ایجاد می‌کند. توانایی تولید سریع و دقیق اطلاعات و به صحنه درآوردن آن مهم‌ترین مشخصه این شبکه است (Keck & Sikkink, 2012). شبکه‌های هواداری فرامرزی در کشورهای شمال در محیطی فرهنگی فعالیت می‌کنند اما برای اعضای شبکه‌های موجود در کشورهای در حال توسعه به دلیل وجود خاطرات روابط استعماری و نواستعماری^۲ نوع فعالیت به مراتب خشن‌تر و متصلب‌تر است. هویت مقاومت‌گرای غیراصیل با بهره‌مندی از ابزارهای نوین ارتباطی جهانی شدن و فضای مجازی طیف گسترده‌ای از شبکه‌های هواداری فرامرزی دارای سلول‌های متصل به هم و دارای ارتباط افقی را ایجاد می‌کند که به انجام اقدامات تروریستی پردازند (Arnaboldi & Vindion, 2015, pp. 127-128).

شبکه هواداری فرامرزی مذکور دارای دو کار ویژه خاص است:

۱) سیاست اطلاعات یا توانایی تولید سریع و قابل اعتماد اطلاعات و انتقال آن به سلولی که بیشترین اثرگذاری را داشته باشد.

۲) سیاست نمادین یا توانایی استفاده از نمادها یا داستان‌ها و محرک‌های ویژه که توانایی ترسیم موقعیت‌های خاص را برای مخاطبان فراهم نماید (Keck & Sikkink, 1998, p.16)، در واقع آنها با چارچوب‌بندی و تصویرسازی مسائل قدیمی به شیوه‌های نو، موضوعاتی تازه خلق می‌کنند تا برداشت کنشگران را از هویت و منافع خودشان دگرگون سازند (Keck & Sikkink, 2012).

هویت مقاومت‌گرای غیراصیل تلاش می‌کند تا با ایجاد شبکه هواداران فرامرزی از اطلاعات به‌عنوان حلقه پیوند اعضای شبکه استفاده نموده، و از فضای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی آن نظیر شبکه‌های اجتماعی در راستای منظم ساختن و پراکنندگی تبادل اطلاعات استفاده نماید که همان بهره‌گیری از

1. David Snow and his Colleagues
2. Colonial and Neocolonial Relations

سیاست اطلاعات شبکه‌های هوادار فرامرزی است و از طریق برساختن نمادهای فرهنگی جدید از دل مواد و مصالح تاریخی و براساس خوانش‌های سلیقه‌ای از دین به ایجاد منابع هویت و معنا می‌پردازد (Castells, 2001, p.88). و از مناسک و نمادهای ایدئولوژیک و دینی به‌عنوان ابزاری برای جمع‌آوری و بسیج گسترده اعضای شبکه تحت پرچم واحد استفاده می‌نماید، چراکه مؤلفه‌های مبتنی بر ایمان، نظیر نمادها و مناسک بیش از هر عامل دیگری در شکل‌گیری تعهد جمعی و گروهی اعضای شبکه نقش دارند و از سوی دیگر از جنبه‌های پاداش‌دهی دین در جهت اهداف خود سوءاستفاده می‌نماید (Gohari Moghaddam, 2012a, p. 93). که این همان استفاده از سیاست نمادین شبکه‌های هواداری فرامرزی است. به‌عبارت‌دیگر هویت مقاومت‌گرای غیراصیل که خود هویتی تروریستی است در بستر استفاده از فضای مجازی و ابزارهای نوین ارتباطی آن نظیر شبکه‌های اجتماعی^۱ اقدام به تشکیل شبکه هواداری فرامرزی نموده و با بهره‌گیری از استراتژی‌های این نوع شبکه‌سازی باعث تحول مفهوم تروریسم گردیده و آن را به تروریسم پسامدرن بدل نموده است. به‌بیان‌دیگر دانش^۲ و اطلاعات، سلاح‌های غیرقابل مشاهده‌ای هستند که محل و بستر وجود آنها فضای مجازی است و تروریسم با بهره‌گیری از این دو سلاح به سازمان شبکه‌ای دانش‌محور^۳ و به‌بیان‌دیگر سازمان هوشمند و یادگیرنده^۴ بدل گشته است که همانا تروریسم پسامدرن است و داعش در فضای مجازی مصداق بارز آن می‌باشد (Ebrahim Nezhad Shelmani, & Eskandari, 2012, pp.37-40, 44 and 46). چارچوب نظری مقاله حاضر بر رئالیسم تهاجمی استوار است که در فضای رسانه‌ای بیانگر پیش‌دستی داعش برای هراس افکنی و تهدید است.

مبحث دوم: داعش در فضای مجازی مصداق بارز تروریسم پسامدرن

داعش گروه تروریستی است که به لحاظ اعتقادی در زمره سلفی جهادی تکفیری قرار می‌گیرد و دارای عقاید خشک و تفسیری سطحی از مبانی دینی است. ریشه شکل‌گیری داعش به بعد از حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ بازمی‌گردد و فعالیت آن با تشکیل جماعت التوحید و الجهاد به رهبری ابومصعب زرقاوی (۲۰۰۴-۲۰۰۶) آغاز و به‌مرور با بیعت زرقاوی با بن‌لادن نام این سازمان به القاعده عراق یا القاعده فی بلاد الرافدین تبدیل گشت. زرقاوی در سال ۲۰۰۶ با پیوستن شش گروه سلفی دیگر به او شورای

1. Social Network
2. Knowledge
3. Knowledge. Based Network Organization
4. Learning and Smart Organization

مجاهدین را تشکیل داد، اما با مرگ وی در همان سال این شورا ابوعمر البغدادی را مأمور تشکیل دولت اسلامی عراق نمود. با مرگ المهاجر و بغدادی در سال ۲۰۱۰ ریاست این گروه به ابوبکر البغدادی رسید. دولت اسلامی عراق بعد از یک سلسله اقدامات، عملاً وارد جنگ در سوریه شد و دولت اسلامی عراق و شام یا داعش تشکیل گردید. بعد از درگیری‌های گسترده و تصرف مناطق زیادی در عراق ابوبکر البغدادی اعلام خلافت نمود و در ۲۹ ژوئن سال ۲۰۱۴ نام دولت اسلامی عراق و شام به دولت اسلامی تغییر یافت و ابوبکر البغدادی به‌عنوان خلیفه تعیین شد.

داعش علی‌رغم مخالفت ذاتی با جهانی‌شدن و داشتن نگاه منفی به این پدیده استفاده از ابزارهای نوین ارتباط جهانی‌شدن نظیر فضای مجازی را در راستای دستیابی به اهداف خود مشروع تلقی می‌کند و در این راستای به ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی در نقاط مختلف جهان به شکل شبکه‌ی هواداران فرامرزی مبادرت ورزیده است. داعش از فضای مجازی به‌منظور انتشار متون دیداری، شنیداری، نوشتاری و بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی نظیر توئیتر،^۱ یوتیوب،^۲ فیس‌بوک،^۳ اینستاگرام^۴ و شبکه‌ی اجتماعی خودساخته خلافت بوک^۵ در جهت جذب نیرو و ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی استفاده می‌نماید. گروه داعش از منظر هویتی به‌نوعی مرزبندی متصلب بین «خود» و «دیگری» روی آورده است. آنان با توسل به رادیکالیسم درصدد ایجاد گروهی هم‌سنخ و هم‌مسلك بر اساس ارزش‌های متحجرمآبانه برآمده‌اند تا به‌نوعی به حس «ما بودن» دست یابند. باور به سرنوشت و آینده‌ی مشترک، ایدئولوژی افراطی، اندیشه‌ی سلفی رادیکال، درک مشترک و مشابه از شرایط موجود و استقلال مالی و مادی در زمره‌ی مهم‌ترین عناصر هویتی این افراط‌گرایان تکفیری محسوب می‌شود. بخشی از اقدامات افراط‌گرایی عمدتاً به‌جای واقعیت‌های عینی بر تفاسیری ذهنی از جهان و تمایلات ذهنی آنان که بازتاب خاطرات گذشته آنان است استوار است. بنابراین، ذهنی‌گرایی و تعلقات ایدئولوژیک و متصلب افراط‌گرایان در فیلتر ذهنی آنان پایدارترین و مؤثرترین منشأ هویتی رفتاری آنها شناخته می‌شود. سردمداران داعش توانسته‌اند سلفی‌گری را از گرایش اعتقادی و فکری و فقهی به ایدئولوژی تمام‌عیار ستیزش‌گر و پردکننده تبدیل کنند و با

1. Twitter
2. You Tube
3. Facebook
4. Instagram
- 5 Khalifa Book (Caliphate Book)
6. Recruitment

تفسیر تندروانه و مبتنی بر خوانش‌های افراطی و سلیقه‌ای از آموزه‌های اسلامی، جهاد را از نماز، روزه و حج مهم‌تر بدانند و به‌زعم خود راه اجرای احکام شریعت براساس خوانش‌های سلیقه‌ای و منحرفانه خود را تأسیس خلافت اسلامی قلمداد کنند و به تکفیر سایر طیف‌های مذهبی پردازند که در عمل و نظر به مخالفت با مبانی فکری و فلسفی افراط‌گرایی برخاسته‌اند (Kazerani, 2015, p.210).

از منظر مرزبندی هویتی، «دگر» داعش را غیرمسلمانان، تصوف، تشیع و سایر مذاهب اسلامی میانه‌رو تشکیل می‌دهند. این طیف گسترده به‌عنوان هویت‌های متعارض و رقیب داعش معرفی می‌شوند. وجود موانع متعدد در مسیر تبدیل شدن هویت فکری-ایدئولوژیک داعش به هویت سیاسی غالب و شکل‌دهی به ساختار قدرت مبتنی بر آن، آنان را به توسل به خشونت علیه «هویت‌های دیگر» ترغیب نموده است. داعش با قلمداد نمودن این جبهه وسیع غیرسلفی به‌عنوان دشمن مشترک خود، هویت و منافع نسبتاً همسان و همبسته‌ای را برای خود تعریف می‌کند که تاکنون علت مهم قدرت‌یابی شبکه‌های منسجم تکفیری فرقه‌گرا و گسترش عملیات آنان در جهان بوده است. این بازتعریف مرزهای بین افراط‌گرایان و دیگران موجب بازتولید هویت خشونت‌گرای آنها نیز شده است. این مرزها با غلبه تنفر، تکفیر، تهدید و کشتار هویت‌های رقیب به مرزهای خونین تبدیل شده است. رفتارهای خشونت‌بار داعش در چنین بستری از منازعات هویتی براساس برتری‌جویی ایدئولوژیک، ادعاها و کشمکش‌های مذهبی و منازعات و هراس افکنی‌های فرقه‌ای به‌عنوان فراگیرترین و خشن‌ترین نوع تقابل هویتی شکل گرفته است. در این شرایط، خشونت‌گرایی این گروه ناشی از احساس به خطر افتادن هسته معنایی هویت آن است. در این حالت، واکنش‌های تهاجمی در برابر رشد هویت‌های غیرخودی شکل می‌گیرد (Sharifat, 2015, p.108).

ادراک بیناذهنی گروه‌های افراط‌گرا و تفسیر ایدئولوژیک آنها از مذهب و قومیت به‌عنوان یک ارزش موجب شده است که آنها با احساس تعلق خاطر به افراد همفکر و معتقد به هنجارهای برآمده از خوانش‌های سلیقه‌ای و منحرفانه از دین، منافع خود را صرفاً در دستیابی به حاکمیت و قدرت سیاسی بدانند و در صورت احساس وجود موانع در این مسیر، آن را با اعمال خشونت از سر راه بردارند. باور داعش به ناعادلانه بودن مناسبات سیاسی-اجتماعی جاری و ظالمانه بودن اقدامات «دیگران» موجب شده تا آنها از خود تصور یک قربانی و مظلوم را داشته باشند که تنها توسل به خشونت می‌تواند پاسخگوی بی‌عدالتی و ظلم حاکم بر آنان باشد. بر این اساس، مواجهه خشونت‌بار داعش با هویت‌های دیگر ناشی از منظومه فکری ایدئولوژیک آنان است که هویت‌سازی را در اعمال خشونت علیه دیگران جست‌وجو می‌کنند. احساس حقارت هویتی ناشی از احساس سرکوب‌خواسته‌های ایدئولوژیک و هنجارها و ارزش‌های سنتی

سلفی‌گری جهادی از سوی نظام‌های ارزشی بیگانه موجب دست زدن این گروه تروریستی به انواع خشونت‌های افراطی شده است. اعتقاد بر به جهاد براساس خوانش سلیقه‌ای به‌عنوان بستر هویتی و ارزش هنجاری که نظم و ساختار قدرت جامعه نیز باید صرفاً بر اساس آن شکل بگیرد موجب شکل‌گیری رفتار گروهی و انسجام افراط‌گرایان با تصویری وحدت‌گرایانه از خود و اتخاذ رویکرد تقابلی و واکنش‌های خشونت‌آمیز و رفتارهای افراط‌گونه در برابر «دیگران» شده است (Ebrahim Nezhad & Farmanian, 2015, p. 53).

درواقع، منازعه افراط‌گرایی با مخالفانش به‌مثابه تقابل دو گفتمان سیاسی - اجتماعی متفاوت است که هیچ درک و ذهنیت مشترکی از یکدیگر ندارند: گفتمان قبیله‌ای - قومی مبتنی بر خوانش‌های سلیقه‌ای و منحرفانه از دین به‌صورت بروز افراطی‌گری و سلفی‌گری جهادی در یک‌سو و گفتمان اعتدال‌گرا و عقلانی و رحمانی اسلام شیعی و گفتمان سکولار و مدرنیستی غربی در سوی دیگر. لذاست که افراط‌گرایان تکفیری هویت خود را در واکنش به این «دگر» به‌صورت «شیعه‌ستیزی» و «غرب‌ستیزی» تعریف می‌کنند. این امر موجب تعریف خصومت‌آمیز از هویت دیگران و تشدید گسل‌های هویتی گردیده به‌گونه‌ای که سلفی‌گری افراطی را در برابر غرب‌گرایی سکولار و اسلام شیعی قرار داده است و اینجاست که داعش در ذات خود در مقابل جهانی‌شدن و ابزارهای نوین ارتباطی آن نظیر فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی دارای احساس تنفر ذاتی است (Jahani, 2015, p. 451).

در این میان، انگاره‌های ذهنی قبیله‌ای با ریشه‌های فرهنگی - اجتماعی از مهم‌ترین مؤلفه‌های هویتی تکفیری‌های افراطی محسوب می‌شود زیرا که قبیله‌گرایی، تعصب شدید قومی، عربی‌گرایی افراطی، سخت‌گیری در امور مذهبی و خلیفه‌گرایی را مورد تأکید قرار می‌دهد و هرگونه نوآوری و توسل به عقل، تصوف و عرفان را به‌عنوان بدعت قلمداد می‌کند و معتقدان به آن را در زمره «دگران» می‌پندارد. وفاداری‌های کوتاه‌بینانه با ماهیت قبیله‌ای یا محلی و اتکا به نیازهای غریزی براساس فرهنگ سیاسی قومی - قبیله‌ای موجب شده که انگاره‌های فرهنگی - مذهبی تکفیرگرایی بر مباح دانستن ریختن خون کافران و شیعیان (با قلمداد کردن آنان به‌عنوان بدعت‌گرا و رافضی) و اتخاذ سیاست‌های خصمانه و تقابلی در قبال آنان استوار گردد. گروه‌های سلفی جهادی به‌منظور جبران ضعف تحمیلی خود و برای بازیابی هویتی خویش درصدد احیای روح خشونت و تعصب و فرقه‌گرایی برآمده‌اند و خواستار آن‌اند که با ایدئولوژی تقابل‌گرایانه به جنگ‌طلبی با «دگران» دامن بزنند. لذاست که توسل افراط‌گرایان تکفیری به خشونت فیزیکی را می‌توان رویکردی برای معنا بخشی نمادین به گروه و واکنشی به انکار هویت آنان از سوی «دیگران» ارزیابی کرد (Daneshyar, 2015, p. 438).

مبحث سوم: ابزارهای ارتباطی داعش در بستر فضای مجازی

الف) انتشار متون دیداری، شنیداری و نوشتاری توسط داعش در فضای مجازی

۱) متون دیداری: فیلم‌های ویدیویی و تصاویر منتشرشده توسط داعش موضوعات مختلفی را دربرمی‌گیرد. دسته‌ای از آنها به نمایش انواع مختلف اعدام شامل بریدن سر (خبرنگاران و اتباع خارجی و مخالفان داعش)، به صلیب کشیدن، سوزاندن، غرق کردن افراد در زیر آب با هدف ایجاد ترس و وحشت و القای قدرت داعش نمایش داده می‌شود (Araghchi, Dehshiri & Jozani kohan, 2016, pp. 172-173).

دسته دیگری شامل ویدیوهایی از انجام عملیات انتحاری توسط مبارزان داعشی و یا تحمل شرایط سخت نظیر عبور از کوه‌ها با حداقل غذا برای ترغیب افراد در جهت پیوستن به این گروه تروریستی است (Lombardi, 2015 a, p.91).

کلیپ‌های ویدیویی کوتاه و چنددقیقه‌ای که مبارزان داعشی را در حال خوردن بستنی یا شاورما^۱ (نوعی غذای عربی)، بازی با کودکان، نوازش گربه و شنا در استخر (Fernandez, 2015, p.8). یا تقسیم غذا بین افراد فقیر توسط داعشی‌ها و کمک به سالمندان توسط آنها نشان می‌دهد تلاش دارد که به مخاطب روحیه همکاری میان آنها و ترسیم فضای مطلوب و آرام را برای پیوستن دیگران به این گروه تروریستی را القا نماید (Fernandez, 2015, p.7).

۲) متون شنیداری: در زمینه متون شنیداری می‌توان به بیانیه‌ها، سرودها، سخنرانی‌ها، قصه‌ها، خطبه‌ها و گفت‌وگوها در جهت اهداف داعش و در قالب‌های صوتی اشاره کرد (Sharifat, 2015, p.111). در زمینه سخنرانی داعش تلاش دارد از دو جهت سخنرانی‌های تحریک‌آمیز و سخنرانی‌های حماسی (در جهت برجسته‌سازی تاریخ گذشته) به اهداف خود دست یابد (Sharifat, 2015, p.113). سرودهای مذهبی و حماسی به زبان عربی و زبان‌های دیگر نیز در جهت تشویق افراد به پیوستن به داعش توسط این گروه تروریستی در فضای مجازی منتشر می‌گردد (Mahzam, 2015, p.3).

۳) متون نوشتاری: این بخش شامل کتاب‌ها، منشورات، نامه‌ها، گفت‌وگوها، اخبار، مقالات، بیانیه‌ها و گزارش‌ها می‌شود که توسط داعش در فضای مجازی در جهت اثرگذاری بر مخاطب منتشر می‌گردد (Sharifat, 2015, p.111). داعش در این راستا اقدام به انتشار نشریه دابق^۲ به زبان عربی و انگلیسی و

1. Shwarma

2. Dabiq

زبان‌های دیگر نموده است (Husick, 2014, p.1). علاوه بر آن نشریاتی دیگری نظیر الشامخه^۱ مخصوص بانوان، دارالسلام^۲ به زبان فرانسه (Lombardi, 2015b, pp.118-119) ایستاک^۳ به زبان روسی و قسطنطنیه^۴ به زبان ترکی توسط داعش در فضای مجازی منتشر می‌گردد (Mahzam, 2015, p.2). از دیگر متون نوشتاری منتشرشده توسط داعش می‌توان به کتاب‌های الکترونیکی تحت عنوان پرچم‌های سیاه^۵ اشاره کرد که از طریق حساب‌های کاربری توئیتر توزیع می‌گردد. این کتاب‌ها در صد صفحه منتشر می‌گردد و شامل پنج بخش رهبری داعش (اهداف و استراتژی‌ها)، سربازان (آموزش‌ها برای کنترل مناطق تحت تصرف داعش و حفظ زنجیره فرماندهی)، خدمات مباحث مربوط خدمات آموزشی و بهداشتی، رسانه‌ها (استراتژی‌های ارتباط داعش، شبکه‌های اجتماعی و پیام‌های داعش برای دنیای غرب)، آینده‌نگری (آموزش سلول‌های تروریستی برای حمله به اروپا به‌ویژه فرانسه و ایتالیا) اشاره کرد (Lombardi, 2013 a, pp.108-109).

ب) استفاده از ظرفیت شبکه‌های اجتماعی

داعش از ظرفیت‌های شبکه‌های اجتماعی برای دستیابی به اهداف خود بهره می‌برد، چراکه امکان اثرگذاری بر کاربران توئیتر، فیس‌بوک، یوتیوب و سایر شبکه‌های اجتماعی به دلیل سرعت بالای انتشار فیلم، عکس، تصاویر و پیام از طریق اشتراک‌گذاری و روش‌های مشابه فراهم می‌باشد. احمد ابوسمره که اصلیت سوری دارد و در آمریکا بزرگ شده است، مسئول بخش شبکه‌های اجتماعی داعش می‌باشد (Ebrahim Nezhad & Farmanian, 2015, p. 56).

۱) توئیتر

داعش در توئیتر دارای انواع مختلفی از حساب‌های کاربری است. حساب‌های کاربری که اخبار رسمی داعش را منتشر می‌کنند، حساب‌های کاربری غیررسمی که توسط حامیان داعش و به‌منظور بازنشر اطلاعات به کار می‌رود و حساب‌های کاربری منطقه‌ای که افراد و مبارزان داعشی به انتشار خاطرات و گزارش وقایع روزمره و تحسین جهاد در آن مشغول‌اند. داعش از طریق حساب‌های کاربری خود به انتشار فیلم‌هایی از صحنه‌های عملیات انتحاری، آموزش استفاده از سلاح یا بمب‌های دستی، تحسین مبارزان خود و موارد مشابه مبادرت می‌ورزد. (Araghchi & Jozani kohan, 2017, p. 158) داعش همچنین اقدام به

1. Al. Shmikha
2. Dar. Al. Islam
3. Istok
4. Konstantiniyye
5. The Black Flags Books

تولید نرم افزار طلوع سحر (فجر بشارت)^۱ نموده که این نرم افزار از طریق هماهنگ سازی حساب های کاربری افراد با هواداران داعش به ارسال موضوعات مورد علاقه به آنها از سوی حامیان داعش اقدام می نماید (Schori Liang, 2015, p. 5). از قابلیت های دیگر این نرم افزار امکان انتشار پیام ها و اطلاعات از سایت های کاربری افراد به نام این افراد و بدون اجازه و یا هرگونه تعامل دیگری با آنها می باشد (Hoffman & Schweitzer, 2015, p. 73).

داعش به منظور هماهنگ ساختن پیام هایش در توئیتر به ایجاد هشتگ^۲ مبادرت ورزیده است و کاربران را تشویق به تقویت این هشتگ ها می نماید. هشتگ های مختلفی نظیر # همه نگاه ها به داعش^۳ به منظور افزایش مخاطبان حامی داعش و ایجاد اتحاد و پیوستگی میان سلول های تروریستی داعش در نقاط مختلف دنیا به کار می رود (Vitale & Keagle, 2014, p. 7).

۲) یوتیوب

شبکه اجتماعی یوتیوب به منظور به اشتراک گذاشتن فیلم های ویدیویی به کار می رود. داعش در یوتیوب تلاش می نماید فیلم هایی در مدح و ستایش جهاد و کشته شدن در راه داعش، فیلم های آموزشی، فیلم های مربوط به عملیات انتحاری یا فیلم های آموزش عقاید سلفی را منتشر نماید (Schori Liang, 2015, p. 6).

۳) فیس بوک

داعش از شبکه اجتماعی فیس بوک به منظور غیر متمرکز سازی پیام ها و انتشار انواع مختلفی از آنها نظیر فیلم، عکس، پیام های صوتی و متنی استفاده می نماید (Araghchi & Jozani kohan, 2017, p. 160). ایجاد انجمن ها و گروه های مجازی در فیس بوک و ایجاد جلسات پرسش و پاسخ مجازی از دیگر اقدامات داعش در فیس بوک می باشد (Woolsey, 2014, pp. 44-45).

۴) اینستاگرام

شبکه اجتماعی اینستاگرام به منظور اشتراک گذاری عکس ها و پیام های بصری استفاده می گردد. داعش در اینستاگرام تلاش می نماید از عکس ها و مواد بصری با مضامین بی عدالتی در جهان، تقدیس جهاد، سلاح و

^۱ فجر البشارت Down of Glad Tidings

^۲ Hashtag:

برچسبی است که برای دسته بندی و به اشتراک گذاری پست ها (Posts) و نظرها (Comments) درباره موضوعی خاص در سطح جهانی و فراتر از حلقه و فهرست دوستان به کار می رود. (Ahmadvand & Mokhtari, 2015, p. 325)

^۳ #All Eyeon ISIS

گلوله و تجهیزات جنگی، زندگی روزمره مبارزان داعش، رهبران و رزمندگان داعش و بازی کردن با حیوانات خانگی نظیر گربه توسط مبارزان این گروه تروریستی برای اثرگذاری بیشتر بر مخاطب استفاده نماید (Vitale & Keagle, 2014, p.8).

۵) خلافت بوک

داعش شبکه اجتماعی خلافت بوک را از ماه مارس ۲۰۱۵ طراحی و راه‌اندازی نموده است. در این شبکه اجتماعی از رنگ آبی و طرح‌های گرافیکی شبیه فیس‌بوک استفاده گردیده است. این شبکه اجتماعی به‌عنوان مکانی امن برای ارتباط هواداران داعش تبدیل شده است و قادر به پشتیبانی هفت زبان زنده دنیا می‌باشد. استفاده از هشتک، اشتراک گذاری تصاویر، فیلم، متن و ایجاد گروه در خلافت بوک امکان‌پذیر می‌باشد. بعد از ورود به تارنما^۱ به جای گزینه «ادامه دهید»، گزینه «شاید خداوند شما را وسیله‌ای برای گفت‌وگوی میان مسلمانان قرار دهد» به زبان عربی وجود دارد. یکی از قوانین این شبکه اجتماعی ممنوعیت گذاشتن عکس در پروفایل^۲ (رخ‌نما)، منع انعکاس و اشتراک گذاری اطلاعات شخصی دیگران و نیز الزام به عضویت با نام مستعار به‌منظور حفظ گمنامی است (Dehshiri & Jozani kohan, 2016, p. 45).

مبحث چهارم: اهداف و مقاصد داعش در استفاده از فضای مجازی

الف) جذب و آموزش نیرو

داعش در راستای جذب نیرو از طریق فضا مجازی سعی در تغییر نگرش افراد و تغییر دیدگاه آنها به نگرش افراطی می‌نماید و در این زمینه به استفاده گسترده از خشونت و انتشار آن در فضای مجازی مبادرت می‌ورزد (Araghchi, Dehshiri & Jozani kohan, 2016, p. 191). استفاده بی‌رحمانه از خشونت (نظیر نمایش اعدام‌ها و سوزاندن افراد) و انتشار آن با بالاترین کیفیت، نقطه تمایز داعش با سازمان‌های تروریستی مشابه است (Plebani & Maggiolin, 2015, p.154). داعش بر این مبنا از اصول مدیریت توحش^۳ که توسط ابوبکر ناجی^۴ در کتابی به همین مضمون برای القاعده به نگارش درآورده است، استفاده می‌نماید (AI-

^۱- Website: صفحه‌ای در بستر فضای مجازی که دارای دامنه اینترنتی مشخص است و معمولاً دارای محتوای رسمی است که براساس موضوعاتی مشخص سازمان‌دهی شده است.

2. Profile

3. Management of Savagery

4. Abu Bakr Annaji

داعش با استفاده از تبلیغات و فناوری‌های ارتباطی نوین تلاش می‌نماید تا به منظور ایجاد روحیه حماسی، دارای تنفر و تعصبات منحرفانه مذهبی در فضای مجازی وحشت را تزریق نماید (Gupta, 2015, p.1). و با انتشار آن در مقیاس گسترده علاوه بر تسهیل فرایند افراطی‌گری، تلاش می‌نماید تا روحیه تهاجمی خود را به دیگران نشان دهد (Plebani & Maggolini, 2015, p.39). و با برجسته‌سازی توانایی‌ها و نیروهای خود علاوه بر ایجاد هراس افکنی بتواند با کمترین هزینه مناطق موردنظر خود را تصرف کند (Greene, 2015, p.16).

داعش در روش‌های تبلیغاتی خود در فضای مجازی از سلفی‌گری، روحیه حماسی و تشویق به جهاد را به کار می‌برد. داعش عمدتاً جزئیات رویدادها را روایت می‌کند و این امر تنها منحصر به نمایش خشونت نیست بلکه تلاش می‌کند تا با انتشار فیلم‌ها، کتابچه‌ها و جزوات آموزشی نحوه کار با سلاح و ساخت بمب‌های دست‌ساز و استفاده از کمر بند انفجاری و انجام عملیات انتحاری و شیوه مبارزه را به افراد بیاموزد. داعش از دیگر سو تلاش می‌کند تا اوضاع زندگی مردم را در مناطق تحت سیطره خود دارای کیفیت مطلوب نشان دهد. در این زمینه می‌توان به ویدیوهای جان کانتلی^۱ تحت عنوان «گوش‌هایت را به من قرض بده»^۲ که به نمایش مناطق مختلف تحت سیطره داعش و تلاش برای نشان دادن روند عادی زندگی مردم می‌پردازد، اشاره نمود (Maggioni, 2015, pp. 59 & 64). داعش برنامه ویژه‌ای را برای جذب بانوان به این گروه تروریستی دنبال می‌کند. این گروه به تازگی حلقه رسانه‌ای جدیدی به نام «زورا فاندیشن»^۳ (بنیاد زورا) در شبکه‌های مختلف اجتماعی ایجاد کرده است و تلاش دارد تا با مطرح کردن ایده

۱. John Contlie: جان کانتلی خبرنگاری انگلیسی می‌باشد که توسط داعش دستگیر شده است و با انتشار کلیپ‌های ویدیویی

«گوش‌هایت را به من قرض بده» و همکاری با داعش، توانست جان خود را از مرگ و اعدام نجات دهد.

2. Lend Me Your Ears

3. The Zora Foundation

حمایت از مبارزان داعش و داشتن کودکان جهادی آنان را ترغیب به حمایت و جذب در این گروه تروریستی نماید. داعش همچنین شبکه^۱ ام^۱ را در توئیتر ایجاد نموده است و در آن بانوان را تشویق می‌نماید که همسران مبارزان داعش شوند تا بتوانند فرزندان جهادی را تربیت نمایند (Schori Liang, 2015, p. 6). استفاده از تصاویری با مضمون خانواده‌های داعش در حال شادی کردن و انتشار خاطرات زنان داعش در توئیتر و به اشتراک‌گذاری آنان یکی دیگر از ترفندهای داعش برای جذب بانوان می‌باشد (Ali, 2015, p. 15). علاوه بر آن بازنشر فتوای صادرشده توسط محمد عریفی از مفتی‌های سلفی تحت عنوان جهاد نکاح یکی از ابزارهای داعش برای جذب بانوان به این گروه تروریستی می‌باشد (Ali, 2015, p. 17). انتشار نشریه^۲ مخصوص بانوان تحت عنوان الشامخه و نفوذ گسترده در شبکه‌های اجتماعی تامبلر که در میان خانم‌ها محبوبیت زیادی دارد، از جمله روش‌های داعش برای اثرگذاری بیشتر بر روی مخاطبان خانم می‌باشد. داعش همچنین با ایجاد تیپ نظامی الخنساء^۳ و انتشار تصاویر و فیلم‌های آن در شبکه‌های اجتماعی درصدد القای این دیدگاه هست که زنان تحت خلافت داعش قادر به حمل سلاح و توانایی دفاع از خود هستند و تلاش می‌کند از این طریق بانوان را تشویق به همکاری و حمایت از این گروه تروریستی نماید (Hoffman & Schweitzer, 2015, p.75).

به‌طور کلی پیام‌های تبلیغاتی داعش که در بستر فضای مجازی منتشر می‌گردد دارای ساختار برنامه‌ریزی بلندمدت می‌باشد و داعش سعی می‌کند تا قلمرو تبلیغاتی خود را در سطح جهانی قرار دهد که هدف آن ایجاد فرایند افراطی کردن جوانان غربی و جوانان مسلمان در کشورهای مختلف و ایجاد شبکه‌ای از سلول‌های تروریستی می‌باشد. پیام‌های داعش حاوی داستان‌های حماسی، مبارزه علیه بی‌عدالتی و معرفی خود به‌عنوان خلافت اسلامی می‌باشد (Maggioni, 2015, p. 80). این پیام‌ها در حلقه‌های رسانه‌ای اول یعنی شبکه‌های اجتماعی و در بستر فضای مجازی منتشر می‌گردد و در حلقه‌های دوم توسط رسانه‌های خبری نظیر شبکه الجزیره^۳ الاخباریه^۱ و العربیه^۲ باز نشر می‌گردد (Ghassemi Aliabadi, 2016).

1. Umm Network

۲. Al.khansa Brigade: نام یکی از زنان مسلمان در صدر اسلام

3. AlJazeera

جدول (۱): استراتژی‌های ارتباطی داعش و اهداف آن

بستر ارتباطی	استراتژی	هدف بلندمدت	هدف کوتاه‌مدت	انواع تولیدات
سیستم عامل‌های اجتماعی	ارتقای رفتارهای ناهنجار و تقلید کورکورانه و نقل روایت‌های داعش	ایجاد فرایند افراطی نمودن و جذب افراد	اثرگذاری بر حامیان بالقوه و سلفیان افراطی	رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی نظیر فیس‌بوک و توئیتر
ویدیو	نمایش خشونت آمیز مرگ و تحریک واکنش‌های احساسی	القای وحشت و هراس	دشمنان داعش و مخاطبان غربی	ایجاد ترس و وحشت نظیر فیلم‌های اعدام و بریدن سر و سوزاندن
ویدیو	ایجاد ضد روایت و دوباره مکتوب سازی مطالب محتسوا از نقطه نظر داعش	ارتقای توجه به داعش با تمرکز بر خنثی سازی تبلیغات رسانه‌ای غرب بر ضد داعش	انتشار اطلاعات و علاقه‌مند ساختن مخاطبان غربی	ضد اطلاعات و ضد روایت نظیر گزارش‌های جان کاتلی تحت عنوان «گوش‌هایت را به من قرض بده»
سند قابل حمل pdf	ایجاد ضد روایت: دوباره مکتوب سازی مطالب از نقطه نظر داعش، ترویج عادی بودن زندگی روزمره در مناطق تحت سیطره داعش	عادی سازی: انتشار اخبار به منظور تأکید کردن بر روند عادی زندگی روزمره مردم در مناطق تحت سیطره داعش	آشناسازی حامیان بالقوه داعش با ساختار زندگی در مناطق تحت تصرف این گروه، اثرگذاری بر روی جهان غرب که به اقدامات ضد داعش مبادرت می‌ورزند.	اطلاعات و اخبار کوتاه داعش، نظریه نشریه گزارش دولت اسلامی و بروشورهای تبلیغاتی
سند قابل حمل pdf	استفاده از استراتژی‌های چندگانه و رسانه‌ای	توضیح و ارائه دستورالعمل‌های سیاسی، دینی و تاکتیکی	اثرگذاری بر اعضای داعش به خصوص مبارزان خارجی این گروه تروریستی و مخاطبان خارجی	کتاب‌های الکترونیکی و مجلات نظیر دابق

1. AlEkhbariya
2. AlArabiya

بستر ارتباطی	استراتژی	هدف بلندمدت	هدف کوتاه‌مدت	انواع تولیدات
بازی آنلاین	استفاده از ابزار بازی برای جامعه‌پذیری و عادی‌سازی	جامعه‌پذیری با داعش و پذیرش هنجارها و الگوهای موردنظر داعش	اثرگذاری بر مخاطبان فراتر از سلفیان، نظیر جوانان آشنا به فضای رایانه	بازی رایانه‌ای شمشیرهای برآن
شبکه تلویزیونی مبتنی بر بستر وب	انتشار تمام موضوعات نظیر اقدامات داعش و اهداف آن و تحت تأثیر قرار دادن طیف گسترده‌ای از افراد به‌خصوص برای کسانی که خود را به لحاظ زبانی و اندیشه‌ای نزدیک به داعش احساس می‌کنند.			تلویزیون خلیفه

Marco Lombaradi, "IS 2.0 and Beyond: The Caliphate's Communication Project", **Twitter and Jihad: the Communication Strategy of ISIS**, 2015, p.116.

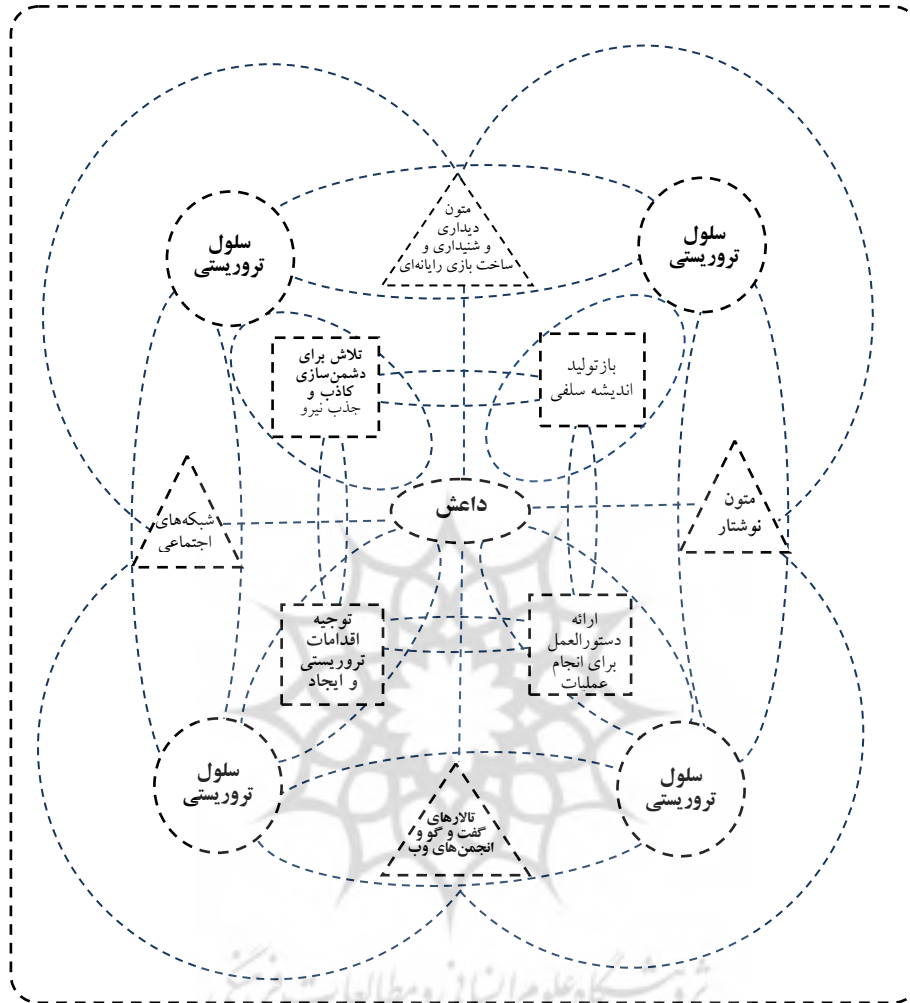
ب) شبکه‌سازی و تحقق شبکه‌های هوادار فرامرزی

استفاده از فضای مجازی به داعش این امکان را می‌دهد تا اعضای این گروه تروریستی فارغ از سلسله‌مراتب رسمی، عمل نمایند. با این حال عموماً تصمیمات به‌وسیله اعضا به اشتراک گذاشته می‌شود و تلاش می‌گردد براساس خطوط کلی ترسیم‌شده توسط داعش عمل شود. اعضای داعش از شبکه‌های اجتماعی برای هماهنگی امور خود نظیر تنظیم جلسات مجازی، اشتراک اطلاعات و تسهیل ارتباطات فارغ از سلسله‌مراتب رسمی استفاده می‌کنند (Arnaboldi & Vindino, 2015, pp.131-132). این امر طیف گسترده‌ای از سلول‌های متصل به هم و دارای ارتباطی افقی را ایجاد می‌کند که به انجام اقدامات تروریستی می‌پردازند (Arnaboldi & Vindino, 2015, pp. 127-128). در واقع می‌توان گفت که داعش از استراتژی گرگ‌ها تنها^۱ استفاده می‌کند به این معنی که گروه‌ها و شبکه‌های متشکل تحت ایدئولوژی داعش به انجام اقدامات تروریستی در اروپا و نقاط مختلف دنیا مبادرت می‌ورزند، در حالی که برخی از این گروه‌ها حتی به‌طور رسمی به داعش وابسته نیستند اما تحت پرچم داعش از طریق هماهنگی در فضای مجازی دست به عملیات‌های تروریستی می‌زنند و داعش نیز مسئولیت این اقدامات را می‌پذیرد. در واقع گرگ تنها، پدیده‌ای است که فرد در بسیاری از موارد بدون ارتباط رسمی با سازمان و تنها با الهام گرفتن از ایدئولوژی آن دست به اقدامات خرابکارانه می‌زند (Hoffman & Schweitzer, 2015, p.76). و این امر با تأثیرپذیری تبلیغاتی از داعش به‌ویژه در فضای مجازی انجام می‌شود (Fidler, 2015, p.2). این امر همان تحقق شبکه‌های هوادار فرامرزی است که با اتصال سلول‌های جداگانه از طریق تارهای نامرئی فضای مجازی

1. Lone Wolves

به‌عنوان یکی از ابعاد ارتباطی پدیده جهانی شدن در راستای ایجاد شبکه گسترده هواداری می‌گردد که با الگو قرار دادن هویت مقاومت‌گرای غیراصیل در جهت انجام اقدامات تروریستی تلاش می‌نماید.

فضای مجازی

شکل (۱): تحركات شبکه‌ای داعش در فضای مجازی

مدل از نگارندگان

نتیجه‌گیری

تروریسم مفهومی است که در دنیای امروز همانند بسیاری دیگر از مفاهیم و پدیده‌ها همچون رسانه،

اطلاعات، فرهنگ و اقتصاد جهانی شده و از این پس محدودیت‌هایی نظیر سرزمین، مرز، دولت یا قلمرو را نمی‌پذیرد (Pour Saied, 2009, p. 23). تروریست‌ها با برداشت خاص خود از جهانی‌شدن و آثار آن معتقدند، جهانی‌شدن به معنای تسلط همه‌جانبه بر تمام ابعاد جامعه جهانی از حیث سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و فرایند یکسان‌سازی خوراک، پوشاک، آداب و سنن و فرهنگ جهاد به سوی الگوهای غربی است (Gohari Moghaddam, 2012b, p. 26). از این رو با نگاهی منفی بدان می‌نگرند و نسبت به آن تمایل به مقاومت دارند. از این رو با شکل‌دهی هویت مقاومت‌گرای غیراصیل که به نوعی هویتی تروریستی می‌باشد، تلاش می‌نمایند تا در جهت فرایندهای مسلط جهانی‌شدن از طریق خوانش‌های سلیقه‌ای و برداشت‌های انحرافی از مبانی دینی مقابله نموده و دست به اقدامات تروریستی زده و آن را توجیه نمایند. از آن سو تروریسم در مقام بهره‌گیری از ابزارها و قابلیت‌های نوین جهانی‌شدن بیش از هر زمان دیگری بهره می‌برد و تلاش می‌نماید از طریق استفاده از ابزارهای ارتباطی جهانی‌شدن یعنی فضای مجازی به مقابله با این پدیده بپردازد. هویت مقاومت‌گرای غیراصیل از فضای مجازی و امکانات نوین ارتباطی آن استفاده نموده و از طریق ایجاد سلول‌های تروریستی به شکل‌دهی شبکه‌های هواداری فرامرزی مبادرت می‌ورزد و این چنین است که تروریسم پسامدرن شکل می‌گیرد. داعش در فضای مجازی مصداق بارز تروریسم پسامدرن است. این گروه تروریستی از طریق انتشار متون دیداری، شنیداری و نوشتاری در فضای مجازی و بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی نظیر توئیتر و خلافت بوک در جهت جذب و آموزش نیرو و ایجاد شبکه گسترده‌ای از سلول‌های تروریستی در جهت تشکیل خلافت اسلامی اقدام می‌نماید.

با توجه به بهره‌گیری داعش از فضای مجازی و خطرات بالقوه این گروه تروریستی بر امنیت جمهوری اسلامی ایران اتخاذ راهبردهایی برای تضعیف و نابودی آن ضروری می‌نماید. در ذیل به بررسی این راهبردها پرداخته خواهد شد.

۱) تلاش و اهتمام برای ارتقای وحدت اسلامی در جهان اسلام و تهیه منشور وحدت مسلمین (Jahani, 2015, p. 454): رهبر معظم انقلاب درباره ضرورت وحدت اسلامی در بیاناتی در تاریخ ۲۰۱۳/۰۳/۱۸ فرمودند: امروز اتحاد و اتفاق بین مسلمانان، یک فریضه ضروری است؛ ببینید در دنیای اسلام، تروریسم کور به بهانه اختلافات مذهبی، چه فجایعی را به راه می‌اندازد؛ ببینید با این اختلافاتی که بین مسلمانان به وجود آوردند، رژیم صهیونیستی غاصب چه نفس راحتی می‌کشد (Daneshyar, 2015, p. 441).

۲) راه‌اندازی رسانه‌های مشترک اسلامی در جهت آگاه‌سازی مسلمانان جهان در خصوص انحرافات داعش و جریان‌های تکفیری، عقبه‌های اطلاعاتی آنان (Jahani, 2015, p. 455)

- ۳) تلاش برای شکل دهی به روش های مختلف تبادل نظر و مبادله ایده ها در فضای مجازی بر ضد داعش و استفاده از ظرفیت شبکه های اجتماعی در این جهت
- ۴) تأسیس نهادهای مجازی برای گفت و گو و همکاری برای پژوهش در مورد اندیشه سلفی و داعش و راه های مقابله با آن
- ۵) تشویق بانوان به ارائه هر چه بیشتر مشارکت در جامعه خود و تبیین شگردهای تبلیغاتی داعش برای جذب آنان (Schori Liang, 2015, p. 9) به منظور حفظ آنان از ترندهای این گروه تروریستی
- ۶) ارتقای دانش مجازی افراد و معرفی تهدیدهای داعش به آنان در فضای مجازی (Schori Liang, 2015, p. 10)
- ۷) هم افزایی فعالیت های دیپلماتیک، اطلاعاتی، نظامی و اقتصادی برای تضعیف و نابودی این گروه تروریستی (Adityaraj, 2014, p. 10).

References

- A group of thinkers. (2012). *Just peace, solution to confront terrorism (Proceedings of international conference against terrorism for the just peace)*, Tehran: Global convention of Islamic peace, First edition. (in Persian)
- A group of thinkers. (2012). *Terrorism, culture and media (Proceedings of international conference against terrorism for the just peace)*, Tehran: Global convention of Islamic peace, First edition. (in Persian)
- A group of thinkers. (Eds.) (2012). *Terrorism, concegtology and theoretical foundations (Proceedings of international conference against terrorism for the just peace)*, Tehran: Global convention of Islamic peace, First edition. (in Persian)
- Adityaraj, A. (2014). Global: zation and the origion of New Terroism: perspectives and challenges. *International Political Science Association's Conference, July*.
- Ahmadvand, S., & Mokhtari, M. (2015). Critical review of approaches explaining the terrorism (Case study: ISIS). *Proceedings of global congress of extremist and Takfiri movement from the viewpoint of Islamic scholars (8 volumes)*, 8, Qom, Dar-al-Am Lel-Madrasah Alhol Bait, First edition. (in Persian)
- Akbari, H. (2012). The reasons of growth of terrorism in the last half century and solutions to confront it. *Terrorism, concegtology and theoretical foundations (Proceedings of international conference against terrorism for the just peace)*, Tehran, Global convention of Islamic peace, First edition. (in Persian)
- Ali, M. R. (2015). ISIS and Propaganda: How ISIS Exploits Women. *Reuters Institute for the Study of Journalism (University of Qxford)*.

- Al-Qarawee, H. H. (2015). The Discourse of ISIS: Messages, Propaganda and Indoctrination. *Twitter and Jihad: the Communication Strategy of ISIS*, The Italian Institute for International Political Studies (ISPI), First Edition, Milan.
- Araghchi, S. A.; Dehshiri, M. R., & Jozani Kohan, SH. (2016). *Terrorism and Cyberspace in the Middle East (A Case Study of Daesh(ISIS))*, Karaj, Payetakht (colleague publisher: shani), First Published. (In Persian).
- Araghchi, S. A., & Jozani Kohan, SH. (2017). ISIS's Use of Cyberspace, *Quarterly of Foreign Relations*, 9(1), Spring. (in Persian)
- Arnaboldi, M., & Vindino, L. (2015). The Caliphate, Social Media and Swarms in Europe: The Appeal of the IS Propaganda to 'Would Be' European Jihadists. *Twitter and Jihadi the Communicaton Strategy of ISIS*, The Italian Institute for International Political Studies (ISPI), First Edition, Milan.
- Barrett, R., et al. (2012). *The Use of the Internet for Terrorist Purposes*, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) In Collaborating With the United Nations Counter- Terrorism Implementation Task Force, New York.
- Bell, D. (2007). *Cyberculture Theorists (Manuel Castells and Donna Haraway)*, Routledge Critical Thinkers, First Published, New York.
- Bloom, R. W. (2010). Fear of Flying (Globalization, Security, and Terrorism), *TR News: Globalization and transportation (Changing the World)*, July-August.
- Castells, M. (2001). *Information age: economy, society and culture (identity power) (3 volumes)*. 3, Hassan Chavoshian, Tarhe No, First edition. (in Persian)
- Castells, M. (2011). A Network Theory of Power, *International Journal of Communication*, 5(5), Winter.
- Cocker, C. (2002). Globalization and Terrorism. *London School of Economics and Political Science*, 10 June.
- Daneshyar, A. (2015). Pathology of Takfiri movements and solutions to confront them form the viewpoint of the supreme leader. *Proceedings of global congress of extremist and Takfiri movement from the viewpoint of Islamic scholars (8 volumes)*, 7, Qom, Dar-al-Am Lel-Madrasah Alhol Bait, First edition. (in Persian)
- Dehshiri, M. R. (2012). The Concegtology of cultural terrorism. *Terrorism, culture and media (Proceedings of international conference against terrorism for the just peace)*, Tehran: Global convention of Islamic peace, First edition. (in Persian).
- Dehshiri, M. R., & Jozani Kohan, SH. (2016). ISIL Terrorist Cells' Network in Central Asia, *Central Asia And The Caucasus Studies*, 21(4), Winter. (in Persian).
- Dehshiri, M. R.; Jozani Kohan, SH., & Jozani Kohan, SH. (2018). Takfiri and extremist identities and their impact on the regional security of West Asia, *Abstracts of 2nd Tehran security Conference. Regional Security in the West Asia; Emerging Challenges and Trends*, Tehran, Abrare-Moaser-e-Tehran International Studies and Research Institute,

- First Published. (in Persian) Ebrahim Nezhad Shelmani, M., & Eskandari, H. (2012). *Familiarity with the soft cyber war*. Tehran, Research institute of strategic studies, Second edition. (in Persian)
- Ebrahim Nezhad, M., & Farmanian, M. (2015). *ISIS (critical investigation of history and thoughts)*. Qom, Dar-al-Am Lel-Madrasah Alhol Bait, Second edition. (in Persian)
- Ebrahimi, N. (2013). *Neo-Salafism and globalization of security of middle east*. Tehran, Research institute of strategic studies, Second edition. (in Persian)
- Esmaeili, H. (2012). *Investigating the theoretical context and roots of terrorism in Iran. Set of papers about terrorism in contemporary Iran (Case study: After Islamic revolution)*, Tehran: Institute of studies and political researches. (in Persian)
- Esmaeili, H. (Eds.) (2012). *Set of papers about terrorism in contemporary Iran (Case study: After Islamic revolution)*. Tehran: Institute of studies and political researches. (in Persian)
- Farmanian, M. (Eds.) (2015). *Proceedings of global congress of extremist and Takfiri movement from the viewpoint of Islamic scholars (8 volumes), 8*, Qom, Dar-al-Am Lel-Madrasah Alhol Bait, First edition. (in Persian)
- Fernandez, A. M. (2015). Here to Stay and Growing: Combating ISIS Propaganda Networks (The Brookings Project on U.S Relation with the Islamic World, U.S.- Islamic World Forum Paper 2015). *Center for Middle East Policy at Brookings (Washington D.C)*, October.
- Fidler, D. P. (2015). Countering Islamic State Exploitation of the Internet. *The Council on Foreign Relations (CFR)*, June.
- Ghassemi Aliabadi, A. (2016). The deputy of media diplomacy of the foreign ministry, interview by Shahin Jozani Kohan. *The method of media explication of ISIS*, Interview place: The administration of information and press (media diplomacy), Foreign ministry, 16 February. (in Persian)
- Giffin, A. (2015). Khelafa Book: ISIS Support Create Own Social Network But Site Quickly Backles. 9 March, <http://www.independent.Co.Uk/Life-style-gadgets-and-tech/news/Khelafabook-isis-supporters-create-bans-10095947.html> (accessed on 2 February 2016).
- Gohari Moghaddam, A. (2012a). Ideology based terrorism: a framework for analysis, *Set of papers about terrorism in contemporary Iran (Case study: After Islamic revolution)*, Tehran: Institute of studies and political researches. (in Persian)
- Gohari Moghaddam, A. (2012b). Globalization and new terrorism proposing a conceptual model, *Political knowledge*, 7(1), Spring and summer. (in Persian)
- Green, K. J. (2015). ISIS: Tends in Terrorist Media and Propaganda. *Centennial Library Cedarville University*, April.
- Gupta, A. (2015). Activist Hackers Vs ISIS: Battling The Prorerbial Frankenstein

- groups of global Islamic peace convention. *Just peace, solution to confront terrorism (Proceedings of international conference against terrorism for the just peace)*, Tehran: Global convention of Islamic peace, First edition. (in Persian)
- Plebani, A., & Maggiolini, P. (2015). *The Centrality of the Enemy in al-Baghdadi's Caliphate. Twitter and Jihadi the Communication Strategy of ISIS*, The Italian Institute for International Politocal Studies (ISPI), First Edition, Milan.
- Pour Saied, F. (2009). Transition of terrorism in international relations. *Quarterly of strategic studies*, 12(4), Winter. (in Persian)
- Riha, D., & Maj, A. (Eds.) (2009). *The Real and the Virtual in Cybercultures*, Inter-Disciplinary Press (Oxford, United Kingdom), First Edition, London.
- Sabouri Khosro Shahi, H., & Azar Goun, N. (2013). Virtual space and global identity (Case study: students of Azad Islamic university), *Journal of strategic studies of globalization*, 4(10), Spring. (in Persian)
- Schori Liang, C. (2015). *Cyber Jihadi Understanding and Countering Islamic State Propaganda*, Geneva Center for Security Policy (Where Knowledge Meets Experience) (GCSP), February.
- Shafiei, H., & Mehrvar, M. (2012). Globalization and spreading of fundamental Salafi networks. *Professional journal of poletical sciences*, 8(19), Summer. (in Persian)
- Shafiei, M. (2015). ISIS and bare violence: the non-rational understanding of religion and combining it with new technologies. *Proceedings of global congress of extremist and Takfiri movement from the viewpoint of Islamic scholars (8 volumes)*, 8, Qom, Dar-al-Am Lel-Madrasah Alhol Bait, First edition. (in Persian)
- Sharifat, A. (2015). *ISIS, Proceedings of global congress of extremist and Takfiri movement from the viewpoint of Islamic scholars (8 volumes)*, 8, Qom, Dar-al-Am Lel-Madrasah Alhol Bait, First edition. (in Persian)
- Siboni, G.; Cohen, D., & Koren, T. (2015). *The Islamic States Strategy in Cyberspace*. Military and Strategic Affairs, March.
- Stibli, F. (2010). Terrorism in in the Context of Globalization, *Aarms. Terrorism*, 9(1), February.
- Valtanen, M. (2007). Identity, Structure and Ideology- Manuel Castells' Contribution to the Identity Policy Discussion, 28 September, <http://www.inter-disciplinary.net/ati/diversity/multiculturalism/mcb1/valtanen%20paper.pdf> (Accessed on 25 November 2015).
- Vitale, H. M., & Keagle, J. M. (2014). A Time to Tweet, as Well as a Time ti Kill: ISIS's Projection of Power in Irag and Syria, *Institute For National Strategic Studies*, October.

Woolsey, R. J. (2014). From Al- Qaeda To The Islamic State (ISIS), Jihadi Graups Engagein Cyber Jihadi Beginning With 1980, Promotion of Use of Electronic Technologies' Up To Today's Embrace of Social Media To Attract A New Jihadi Generation, The Middle East Media Research Institute (MEMRI) Inquiry Analysis- Jihadi and Terrorism Studies, 5 December.

